

Rafał Golat

DOZWOLONY UŻYTEK Z UTWORÓW W DZIAŁALNOŚCI MUZEÓW

Sytuacje, w których wskazane jest ograniczenie monopolu autorskiego, mimo iż podmiotowi praw autorskich nadal przysługują prawa majątkowe do konkretnego dzieła, określić można ogólnie w uproszczeniu mianem dozwolonego użytku. W zależności od społecznego kontekstu tych sytuacji, tzn. od tego, czy o zastosowaniu ograniczenia treściowego decyduje wzgląd na prywatne interesy poszczególnych osób, czy też względy publiczne, ograniczenia te występują generalnie w dwojakiego rodzaju postaci: 1) dozwolonego użytku prywatnego (osobistego) oraz 2) dozwolonego użytku publicznego, którego poszczególne przypadki sklasyfikowane zostały w art. 24 i nast. ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. z 2006 r. nr 90, poz. 631 z późn. zm.).

Z punktu widzenia działalności muzeów istotne są przede wszystkim te przypadki dozwolonego użytku publicznego, które obejmują utwory plastyczne uznane za dzieła sztuki, stanowiące często muzealia – oczywiście w takim zakresie, w jakim utwory te nadal korzystają z pełnej ochrony, czyli przed wygaśnięciem majątkowych praw autorskich (następuje ono co do zasady po 70 latach od końca roku, w którym zmarł twórca danego dzieła – por. art. 36 powyższej ustawy). Przypadki te uregulowane zostały w art. 33 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych.

Zgodnie z powyższym przepisem wolno rozpowszechniać:

1) utwory wystawione na stałe na ogólnie dostępnych drogach, ulicach, placach lub w ogrodach, jednakże nie do tego samego użytku,

2) utwory wystawione w publicznie dostępnych zbiorach, takich jak muzea, galerie, sale wystawowe, lecz tylko w katalogach i w wydawnictwach publikowanych dla promocji tych utworów, a także w sprawozdaniach o aktualnych wydarzeniach w prasie i telewizji, jednakże w granicach uzasadnionych celem informacji,

3) w encyklopediach i atlasach – opublikowane utwory plastyczne i fotograficzne, o ile nawiązanie porozumienia z twórcą celem uzyskania jego zezwo-

lenia napotyka trudne do przewyciężenia przeszkody. Twórcy przysługuje wówczas prawo do wynagrodzenia.

Wynikające z tego artykułu licencje polegają na możliwości rozpowszechniania cudzych dzieł chronionych. Nie ma w tym przypadku ograniczenia zakresu ustawowego upoważnienia, dlatego też to, jakie pola eksploatacji utworów będą tutaj wchodziły w grę, zależy przede wszystkim od charakteru i specyfiki rozpowszechnianych przedmiotów ochrony. W każdym bądź razie rozpowszechnienie dokonywane na podstawie omawianego przepisu polega najczęściej na: utrwaleniu i zwielokrotnieniu eksploatowanego dzieła oraz wprowadzeniu jego zwielokrotnionych egzemplarzy do obrotu, na wystawieniu danego utworu, np. na wystawie, jego wyświetleniu, np. z wykorzystaniem kolorowych przezroczyc, albo określonym jego nadaniu (podstawowe pola eksploatacji, czyli zakresy korzystania z utworów, wylicza przykładowo art. 50 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych).

W przeciwieństwie do licencji z art. 32 ust. 1 powyższej ustawy, która wyraźnie poświęcona jest korzystaniu z dzieł plastycznych, art. 33 nie precyzuje, z wyjątkiem pkt 3, o jakie dokładnie kategorie utworów chodzi. Mimo to, biorąc pod uwagę praktyczne uwarunkowania eksploatacji cudzej twórczości w zakresie w nim ustalonym, należałoby dojść do wniosku, iż również w dwóch pozostałych przypadkach wyszczególnionych w ramach komentowanej normy, czyli w pkt 1 i w pkt 2 art. 33, upoważnienie ustawowe dotyczy przede wszystkim korzystania z dzieł plastycznych lub fotograficznych.

W ramach powyższego artykułu mamy w gruncie rzeczy do czynienia z trójakiego rodzaju licencjami. Najbardziej specyficzna jest ostatnia z nich (por. art. 33 pkt 3), odróżnia się bowiem od licencji ją poprzedzających (por. art. 33 pkt 1 i 2) zarówno odpłatnym charakterem wykorzystania przedmiotu ochrony, jak i wymogiem jego opublikowania, podczas gdy w dwóch pozostałych przypadkach warunkiem niezbędnym jest rozpowszechnienie eksploatowanego utworu w postaci jego wystawienia.

Z kolei pierwsza z wyszczególnionych przez ustawodawcę licencji (por. art. 33 pkt 1) wykazuje tutaj odmienność na tle wyliczonych po niej uprawnień (por. art. 33 pkt 2 i 3) ze względu na szeroko ujęty zakres upoważnienia licencyjnego, który w następnych punktach komentowanej normy został znacznie dokładniej uregulowany.

Licencja z art. 33 pkt 1 prawa autorskiego

Licencja ta dotyczy dzieł wystawionych na otwartej przestrzeni w miejscach użyteczności publicznej, jakimi są ogólnie dostępne drogi, ulice, place i ogrody. Ze stwierdzenia ustawowego wynikają tutaj dwojakiego rodzaju ograniczenia:

1) iż nie mogą być rozpowszechniane na zasadach ustalonych w komentowanym zapisie utwory wystawione w innych ogólnie dostępnych miejscach niż powyżej wskazane (np. na terenie ogólnie dostępnych lasów, które nie zasługują na miano ogrodów) oraz

2) że licencja ta nie znajduje zastosowania do utworów wystawionych na drogach, ulicach, placach lub w ogrodach, które nie są miejscami ogólnie dostępnymi, co dotyczy przede wszystkim dających się zakwalifikować do jednej z powyższych kategorii miejsc prywatnych, np. prywatnych ogrodów (ewentualnie miejsc publicznych bez ogólnego dostępu dla przypadkowych osób, np. dróg na obszarze ściśle strzeżonych terenów wojskowych).

Rozpowszechnianie wchodzących w zakres powyższej licencji dzieł chronionych podlega jednemu istotnemu ograniczeniu. Nie może ono mianowicie pokrywać się z dotychczasowym użytkowaniem tych dzieł, czyli nie może polegać na ich wystawianiu w tych samych, ogólnie dostępnych miejscach. Oznacza to np., iż w ramach omawianej licencji nie będzie się mieściło umieszczenie kopii rzeźby zdobiącej określony plac miejski, na publicznym placu znajdującym się w innej, odległej nawet miejscowości. W praktyce najczęściej dozwolona eksploatacja cudzych dzieł chronionych będzie tutaj polegała na ich fotografowaniu w celu późniejszej publikacji, zwłaszcza w postaci dostępnych w publicznej sprzedaży pocztówek.

Licencja z art. 33 pkt 2 prawa autorskiego

W przypadku zawartej w powyższym przepisie licencji, która wprost ukierunkowana została na działalność muzeów, cechą charakterystyczną eksploatowanych w ramach dozwolonego użytku publicznego dzieł

chronionych jest również, podobnie jak w art. 33 pkt 1 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, ich wystawienie w ogólnie dostępnym miejscu.

W hipotezie komentowanej normy prawnej mamy jednak do czynienia z jedną niekonsekwencją terminologiczną. Wynika ona z posłużenia się przez ustawodawcę pojęciem „zbioru”, który traktowany jest jako miejsce wystawienia. Jednocześnie zbiór w tym specyficznym rozumieniu skojarzony został z określonymi formami upowszechniania kultury, jakimi są muzea, galerie czy sale wystawowe, które, jak to jest zwłaszcza w przypadku muzeów i galerii, posiadają instytucjonalny, podmiotowy status.

Najbardziej ogólny charakter ma pojęcie „sali wystawowej”, która oznacza w praktyce wydzielone dla celów wystawienniczych miejsce na terenie konkretnej instytucji, w tym muzeum czy galerii sztuki (jest to więc termin o wydziwisku zdecydowanie przedmiotowym). Zbiór jako miejsce dostępne publicznie należy więc w tym przypadku kojarzyć raczej z określonym budynkiem, pomieszczeniem czy terenem przeznaczonym do wystawiania egzemplarzy utworów niż z instytucją tymi wydzielonymi miejscami administrującą.

Co prawda w praktyce dominować będą w rozpatrywanym zakresie wnętrza udostępniane na odpowiednich zasadach zainteresowanej wystawianymi dziełami publiczności, ale nie można wykluczyć uznania za istotne z punktu widzenia omawianej licencji miejsc publicznie dostępnych na określonym terenie otwartym, np. biorąc pod uwagę organizowane „pod gołym niebem” ekspozycje muzeów etnograficznych.

Oczywiście muzea, galerie i sale wystawowe stanowią podstawowe przejawy tego rodzaju aktywności wystawienniczej, co nie oznacza, iż w rzeczywistości nie występują inne, zbliżone do nich co do swojego charakteru publicznie udostępniane zbiory skutkujące powstawaniem komentowanego upoważnienia rozpowszechniającego (np. nie będące formalnie muzeami zabytki nieruchome). Wystawienie danego utworu może mieć przy tym charakter jedynie tymczasowy, jednak nie byłoby wystarczające jego pozostawienie w miejscu, które uniemożliwia zapoznanie się z nim zainteresowanej określonym zbiorem publiczności, np. w razie przechowywania danego dzieła wyłącznie w muzealnych magazynach.

W odróżnieniu od upoważnienia z art. 33 pkt 1 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych zakres omawianej licencji jest ściśle sprecyzowany odnośnie do stanowiącego o jej istocie rozpowszechnienia wystawionych publicznie dzieł chronionych. Rozpowszechnienie to może bowiem odbywać się tylko i wyłącznie w dwóch obszarach:

1) publikacji katalogów i wydawnictw promocyjnych albo

2) w ramach sprawozdań o aktualnych wydarzeniach w prasie lub telewizji, jednakże jedynie w granicach uzasadnionych celem informacji.

W przypadku pierwszego uprawnienia mamy do czynienia z kwalifikowaną formą rozpowszechnienia, jaką jest publikacja (por. art. 6 pkt 1 powyższej ustawy). Pewnego wyjaśnienia wymagają wskazane przez ustawodawcę formy publikacji.

Otóż katalog to wydany w odpowiedniej formie spis, zestawienie rozpowszechnianych utworów, w rozpatrywanym kontekście wystawionych w danym, publicznie dostępnym miejscu (katalog jest pojęciem charakterystycznym dla publikacji towarzyszących różnego rodzaju wystawom, w tym artystycznym). Katalog opracowany w związku z organizowaniem konkretnej wystawy (katalog wystawy) ma na celu wystawę tę jako wydarzenie artystyczne dokumentować, m.in. przez publikowanie w nim prezentowanych w jej trakcie dzieł chronionych, przede wszystkim plastycznych i fotograficznych. Jest to szczególnie cenne, biorąc pod uwagę czasowy charakter większości wystaw.

Z kolei wydawnictwa publikowane dla promocji wystawianych utworów to np. plakaty i ogłoszenia informujące o trwającej aktualnie ekspozycji. Mogą to być także wydawnictwa mniej typowe, np. rozbudowane ulotki reklamowe zachęcające do odwiedzenia konkretnej wystawy. Za wydawnictwa o charakterze promocyjnym mogą być uznane również niektóre katalogi wystawowe, zwłaszcza te posiadające wyraźnie komercyjny wymiar a rozpowszechniane darmowo w dużych ilościach, choć ustawodawca nie wypowiada się jednoznacznie na ten temat (ustawa mówi o *katalogach i wydawnictwach publikowanych dla promocji wystawianych utworów*, nie zaś o katalogach i innych wydawnictwach publikowanych w celach promocyjnych).

Jeżeli chodzi natomiast o drugie wyszczególnione w ramach omawianej licencji uprawnienie, to z jednej strony krzyżuje się ono z zakresem upoważnienia licencyjnego uregulowanego w art. 26 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych (odnośnie do wystaw organizowanych podczas komentowanych w sprawozdaniach prasowych aktualnych wydarzeń), z drugiej zaś stanowi szczególnie przypadek cytatu plastycznego (licencja ustawowa przewidująca szeroko pojęte tzw. dozwolone prawo cytatu uregulowana została w art. 29 ust. 1 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych).

To, iż w powyższym przepisie nie mówi się o radiu, a jedynie o prasie w wąskim rozumieniu tego słowa oraz o telewizji, wynika z konieczności posługiwania

się w rozpatrywanym przypadku rozpowszechniania cudzych utworów przedstawieniami obrazowymi (odbiór wystawianych dzieł ma charakter wybitnie wizualny), wobec czego przekaz radiowy nie może znaleźć tutaj żadnego zastosowania.

Licencja z art. 33 pkt 3 prawa autorskiego

Unormowana w powyższym przepisie licencja ma charakter podwójnie publikacyjny, warunek publikacji (por. art. 6 pkt 1 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych) dotyczy bowiem w jej przypadku zarówno wykorzystywanych dzieł chronionych (mogą nimi być wyłącznie opublikowane utwory plastyczne lub fotograficzne), jak i postaci rozpowszechnienia (rozpowszechnienie utworu w encyklopedii lub w atlasie równoznaczne jest z opublikowaniem go w tego rodzaju wydawnictwach). Licencja ta jest istotna dla tych muzeów, które prowadzą działalność wydawniczą.

Atlas to odpowiednio uporządkowany i ukierunkowany tematycznie zbiór obrazowych przedstawień, np. rycin, map, wizerunków określonych przedmiotów lub innych obiektów, którym towarzyszą stosowne objaśnienia (np. legenda w przypadku map). Ustawodawca nie wprowadza tutaj żadnego ograniczenia, dlatego też w grę wchodzi w ramach tej licencji w zasadzie wszystkie wykształcone w praktyce wydawniczej rodzaje atlasów, np. anatomiczne, zoologiczne, botaniczne itp.

Pewne trudności mogą sprawiać atlasy geograficzne, na które składają się obrazujące różnorodne zagadnienia przestrzenne mapy, które traktować należy jako dzieła kartograficzne, niezakwalifikowane wprost do kategorii dzieł plastycznych (por. art. 1 ust. 2 pkt 1 i 2 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych). Wydaje się, iż w kontekście omawianej licencji chodzi nie tyle o dozwolone korzystanie z dzieł kartograficznych, ile raczej o rozpowszechnianie określonych dzieł plastycznych czy fotograficznych, np. konkretnych ozdobnych motywów albo twórczych propozycji graficznych, przy okazji przygotowywania do druku prezentacji *stricte* kartograficznych.

Encyklopedią w słownikowym rozumieniu tego terminu jest natomiast odpowiednio uporządkowany (alfabetycznie lub przez podział na wyodrębnione zagadnienia) zbiór podstawowych informacji, obejmujący całościowo stan ogólnej wiedzy w danym momencie lub ograniczający się do zestawienia kluczowych wiadomości z określonej jej dziedziny, np. przyrodniczych czy geograficznych (por. *Słownik języka polskiego*, pod red. M. Szymczaka, Warszawa 1988, t. I, s. 543, hasło: „encyklopedia”). Zbiór ten zbudowany

jest w ujęciu hasłowym, a więc w kontekście konstrukcji utworu zbiorowego hasła encyklopedyczne stanowią wchodzące w jego skład chronione dzieła cząstkowe o samodzielnym znaczeniu.

Zasadą podejmowania wskazanych w art. 33 pkt 3 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych działań publikacyjnych jest korzystanie z cudzego utworu dopiero po uzyskaniu zezwolenia twórcy, który powinien być tutaj postrzegany jako dysponent odpowiednich (odpowiadających zakresem tym działaniom) autorskich praw majątkowych. Komentowane upoważnienie licencyjne stanowi więc swego rodzaju wyjątek od reguły. Dozwolone w jego ramach korzystanie z cudzej twórczości zostało bowiem wyraźnie uwarunkowane istniejącymi trudnościami w nawiązaniu kontaktu z twórcą celem uzyskania jego zgody (zezwoienia) na przeprowadzenie konkretnej publikacji. Ustawodawca posługuje się tutaj elastycznym sformułowaniem *trudnych do przewyżczenia przeszkód*, dlatego też nie ma wątpliwości, iż podmiot korzystający nie musi udowadniać faktycznej niemożliwości nawiązania porozumienia z twórcą, a może poprzestać na wykazaniu dużej skali występujących w konkretnej

sytuacji komplikacji, które znacznie utrudniają uzyskanie kontaktu z podmiotem wyłącznie uprawnionym.

Twórca (podmiot wyłącznie uprawniony) ma prawo żądania wypłaty odpowiedniego wynagrodzenia z tytułu zastosowania powyższej licencji, co stanowi konkretyzację ogólnie sformułowanego prawa do wynagrodzenia jako odrębnego, majątkowego prawa autorskiego (por. art. 17 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych). Z brzmienia art. 33 pkt 3 powyższej ustawy nie należy jednak wnosić, iż wynagrodzenie podmiotowi uprawnionemu z tytułu stworzenia eksploatowanego utworu nie należy się wówczas, gdy nawiązanie z nim porozumienia celem uzyskania jego zezwolenia na opublikowanie danego dzieła w atlasie czy encyklopedii nie napotyka trudnych do przewyżczenia przeszkód. Sytuacja taka nie wchodzi już bowiem w zakres omawianej licencji, w związku z czym stosować należy do niej zasady ogólne, zgodnie z którymi zakłada się w braku odmiennych ustaleń umownych odpłatność korzystania z cudzej twórczości (por. art. 43 ust. 1 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych).

Rafał Gola

Permissible Use of Art Works - Essential in Museum Activity

The principle of copyright consists of obtaining the consent of the entitled subject (the author) for using the work to which he is authorised. This rule is connected with the necessity of paying a suitable fee by the persons exploiting the given work.

The numerous exceptions from this principle (statute on copyright and affiliated rights of 4 February 1994 – *Dziennik Ustaw* of 2006, no. 90, item 631 with later amendments) are to a great degree justified by the need to take into consideration also public interest, to which the legislator grants priority in relation to the private interests of the author. Such exceptions are defined by means of the general term of “the permissible use” of works protected by copyright.

The regulation of permissible use has perceived the specificity of museums, which in their capacity as special cultural institutions conduct socially useful cultural activity involving the dissemination and protection of culture. More specifically, the

matter concerns art. 33 of the statute on copyright and affiliated rights, which makes direct reference to concrete museums.

In accordance with point 2 of the above mentioned article it is permissible to disseminate works on show in publicly accessible collections such as museums, galleries and exhibition showrooms, but only in catalogues and publications issued for the promotion of those works as well as in current events reports in the press and on television, albeit within limits justified by the provision of information.

The presented article contains a practical commentary on art. 33 of the discussed statute. This is a regulation of essential importance for museums, which have at their disposal collections including works still protected by financial copyright. In practice, it pertains to museum exhibits which possess the status of works of art and comprise the categories of visual art works, e. g. in the domain of sculpture or painting.

□